

Михајло П. Фејса*
Филозофски факултет
Универзитета у Новом Саду

УДК 811.161.2(497.11)367.625
DOI: 10.19090/gff.2017.1.271-287
Прегледни научни рад

ВИДСКИ ПАРОВИ У РУСИНСКОМ ЈЕЗИКУ**

У русинистици се глаголском виду, а посебно видским паровима поклањала веома мала пажња. Ту чињеницу аутор потврђује освртом на приступе видским паровима у русинским граматикама (Хавријила Костелњика, 1923; Николе Н. Кочиша, 1977; Јулијана Рамача, 2002). У раду је састављена листа од 255 видска пара, која у суштини представљају најчешће видске парове русинског језика. У централном делу рада су анализирани издвојени парови.

Кључне речи: русински језик, глаголски вид, видски парови, префиксација, суфиксација, глаголи кретања.

УВОД

Трагање за суштином категорије глаголског вида слависте је понекад доводило до дијаметрално супротних становишта. Настојећи да сумира погледе слависта В. В. Виноградов издваја три основне теорије (Vinogradov, 1972: 391–392). Прва се базира на становишту Ф. Миклошича који поделу на *свршени* и *несвршени вид* у руском глаголском систему тумачи као расцеп проузрокован, с једне стране завршеношћу радње, а с друге стране трајањем радње. Ова се подела на свршени и несвршени вид до данас задржала у граматикама и уџбеницима словенских језика, што се односи и на граматике и уџбенике русинског језика. Творац друге теорије је А. Х. Востоков. Он вид сагледава као израз етапа, тј. свршени вид по њему означава почетак и крај ситуације, а несвршени вид означава средину ситуације. Трећа, пунктуална теорија, базира се на учењима прво К. Бругмана и В. Делбрика, а затим Ф. Сосира и А. Мејеа. Творци ове теорије сматрају да свршени вид преноси ситуацију као нетрајну, тачковиту, пунктуалну, док несвршени вид преноси ситуацију као трајну, линеарну. Сам Виноградов је своје виђење семантике свршеног вида базирао на појму *граница радње*. Глаголи свршеног вида, по

* fejsam@gmail.com

** Рад је настао као резултат пројеката бр. 187002 и 187017, које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

њему, обележавају радњу која достиже свој циљ, своју границу, ограничавајући и уклањајући представу о трајању радње.

Почетком седамдесетих година Н. С. Авилова такође сагледава учења аспектолога-слависта и своди их на два (Avilova, 1976: 21–22). По првом, свршени вид преноси ситуацију изражену глаголом као да је целовита и монолитна; ово учење, по ауторки, произилази из пунктуалне теорије. По другом, свршени вид преноси достизање унутрашње апстрактне границе, односно циља одређене ситуације, по чијем се достигнућу ситуација исцрпљује и престаје. У овом раду ми подржавамо прво учење, првенствено због тога што је друго базирано на одређеном типу глаголске ситуације. О целини као о основном обележју свршеног вида говори и И. В. Исаченко: „Глаголима свршеног вида сагледавамо радњу споља и видимо је као целину, при чему су фазе почетак, средина и крај сведене на једну фазу, а глаголима несвршеног вида радња се сагледава као процес када радњу видимо изнутра, из средине, растворену, у ходу њеног остваривања, региструјући почетак, средину или крај” (Isachenko, 1960: 132–133). Посебну пажњу заслужује анализа А. В. Бондарка (Bondarko, 1971a: 11–12) која је резултирала закључцима да свршени вид постојано карактерише, с једне стране [+ целовитост], а с друге стране [– процесуалност]; несвршени вид, с једне стране карактерише [– целовитост], а с друге стране [+ процесуалност]. На том становишту је и Бернард Комри који основну опозицију категорије глаголског вида своди на сагледавање ситуација *споља – изнутра*, односно на опозицију *целовитост – структура* (Comrie, 1991: 30).

У *Граматици бачко-русинског говора*, првој граматици русинског језика Хавријил Костељник дели глаголе на *несвршене* и *свршене*, напомињући да је подела установљена с обзиром на *трајање* (подвукао Х. К.) радње, настајање итд. (Kostel`nik, 1975: 273). Видске парове Костељник не помиње.

С обзиром да је Никола Н. Кочиш нагласио да и глаголи русинског језика као и глаголи словенских језика имају особину да својим обликом указују на трајање радње или стања (Kočiš, 1978: 71) можемо рећи да се Кочиш у третирању аспекта надовезује на гледиште Костељника. Отуда и деоба глагола на: 1. имперфективне (несвршене, трајне) нпр. *писац, шедзиц, пиц* и 2. перфективне (свршене, краткотрајне) нпр. *написац, шеднуц, випиц* (срп. *писати – написати, седети – сести, пити – испити*). Кочиш закључује да основни, неизведени имперфективни и перфективни глаголи ступају у везу са префиксом па у том случају основни имперфективни глаголи постају перфективни (нпр. глагол *патриц – препатриц, допатриц, напатриц ше,*

розпатриц, попатриц итд.) а основни перфективни глаголи остају перфективни (нпр. *скочиц – прескочиц, доскочиц, вискочиц, одскочиц, поскочиц, прескочиц* итд.) (Коџиш, 1978: 77–78). Уз то, он разликује и *секундарни глаголски вид* којег чине имперфективизовани и перфективизовани глаголи (ibid.: 71–72), али никакву разлику, с једне стране, између перфективних и перфективизованих глагола и, с друге стране, између имперфективних и имперфективизованих глагола Кочиш не истиче. „Парове глагола” помиње само на једном месту и то у следећем параграфу своје граматике: „У нашем говору имамо парове глагола после творбе, на пример: *уциц – научиц, волац – доволац, примушиц – примушовац, шеднуц – шедац, спуциц ше – спуцовац ше, витац – привитац, чувац – зачувац, любвиц – полюбиц*” (Коџиш, 1977: 96). Видски парови су занемарени и у Кочишевом „Правописном речнику русинског језика” (Коџиш, 1971) док им је у новом *Правописном речнику* (Fejsa, 2017) посвећена значајна пажња.

Јулијан Рамач је у трећој *Граматици русинског језика* видску проблематику сагледао много шире од Кочиша. Што се тиче видских парова Рамач им посвећује једно потпоглавље (Рамач, 2002: 115–116) у коме издваја 4 типа видских парова: 1. префиксне видске парове (нпр. *писац – написац, подписац, преписац, записац, дописац, приписац, виписац, уписац, списац, одписац* итд.); 2. суфиксне видске парове, које разликује према суфиксима инфинитивне основе (нпр. *-а/-ну-*: *легац – легнуц, шедац – шеднуц, сцекац – сцекнуц* итд.); 3. парове са превојем у основи (нпр. *споминац – спомнуц, запинач – запнуц, вицинац – витнуц* итд.); 4. парове са суплетивним основама (*класц – положиц, брац – вжац, гуториц – повесц, бац ше – злекнуц ше, гледац – найсц*).

Рамач уочава и да су неки глаголи једновидски. Тако нпр. глагол несвршеног вида *справовац ше* нема пар свршеног вида, а глаголи свршеног вида *поспац, виспац ше, наробиц ше, пошедзиц* немају парове несвршеног вида.

Рамач посвећује пажњу и двовидским глаголима. Тако нпр. поред *видзиц* и *чуц*, као двовидске, он наводи и глаголе *буц, гуториц, познац* и *винчовац*, као и неколико глагола страног порекла: *информовац, бетоновац, асфалтовац* и *телефоновац*. Пошто је видски модалитет двовидских глагола могуће одредити само у контексту, Рамач наводи пример глагола *информовац* који је у реченици *Пойдзем на схадзку, та вас наютре о шицким информумем* свршеног вида јер га је могуће заменити са *дам вам информацию* (срп. „даћу вам информацију”), а у реченици *Бул сом на схадзки, та вас тераз информумем* несвршеног вида јер га је могуће заменити са *тераз вам давам*

информацију” (срп. „сада вам дајем информацију”) (ibid.: 115). Рамач примећује и да неки од двовидских глагола имају посебне облике за свршени вид: *поинформовац, вибетоновац, виасфалтовац*.

Већ смо истакли да се у овом раду под категоријом глаголског вида подразумева могућност сагледавања ситуација целовито (тотивно) и нецеловито, у структури (атотивно). Категорија вида се, према томе, најсажетије дефинише као граматикализовани израз сагледавања реализације глаголске ситуације као тотивне или атотивне (Fejsa, 2005: 126; Fejsa, 2005b).

За одређивање видског модалитета водили смо се синтаксичким тестом. Уколико глаголи у оквиру конструкције *Вø* (традиционално познате као презент; Fejsa, 2009) реализације глаголских ситуација локализују у сегмент садашњост, онда су атотивни (*АТОТВø*; нпр. *пишем, читам, препатрам*; срп. „пишем”, „читам”, „прегледам”), а уколико реализације глаголских ситуација локализују у сегмент будућност, онда су тотивни (*ТОТВø*; *напишем, прочитам, препатрим*; срп. „написаћу”, „ прочитаћу”, „прегледаћу”). Од атотивних (одн. имперфективних) глагола може да се гради глаголски прилог садашњи (нпр. *шедзаци, штивајуци*; срп. „седећи”, „невајући”), а тотивни (одн. перфективни) глаголи могу да у реченици буду са прилогом *цалком* (срп. „сасвим”) (Novakov, 1991: 74).

ИСТРАЖИВАЧКИ КОРПУС

Да би стекли одређену представу о фреквенцији типова видских парова, као и представу о појединачним видским паровима, определили смо се за анализу једног целовитог дела. Реч је о приручнику за учење енглеског и русинског језика *Let's Speak English and Rusyn / Говоримо енглески и русински* (Магоћи, 1998). Публикација је првенствено конципирана за учење русинског језика за говорнике русинског језика на енглеском говорном подручју и представља резултат првог међународног русинистичког пројекта Говоримо русински. Прво издање приручника *Бісідуйме по-руськы* је забележило говор становника села Вишна Јаблонка у североисточној Словачкој, а друго, *Говорім по-руськы*, забележило је говор становника села Пидхирне у западној Украјини. Прво издање је објављено 1976. године, а друго 1979. године.

Сматрали смо да треће издање, *Let's Speak English and Rusyn / Говоримо енглески и русински* (Магоћи, 1998), које бележи језик војвођанских Русина, својим садржајем омогућава формирање одговарајућег истраживачког корпуса. Приручник чине 25 поглавља. Свако поглавље је састављено од одређеног броја исказа на дату тему. Приручник укључује речи и изразе из

свакодневних ситуација (у школи, ресторану, пошти, на путовању итд.) па се може очекивати да обухвата и најфреквентније глаголе, односно видске парове.

Пошто је пројекат *Говоримо русински* дао значајан допринос русинско-енглеској контрастивистици (Fejsa, 2006: 240) определили смо се да русинске видске парове из приручника не само наведемо него да их и преведемо на српски језик како би дали и одређени допринос русинско-српској компаративистици. Верујемо да ће на тај начин категорија глаголског вида у русинском језику бити приближена, пре свега, заинтересованим студентима русинског језика, којима је српски језик матерњи а русински језик су изабрали у току студија на Филозофском факултету као изборни.

ВИДСКИ ПАРОВИ

У овом поглављу представљамо видске парове које смо успоставили на основу *Let's Speak English and Rusyn / Говоримо енглески и русински*.

Видски парови су унети по азбучном реду атотивних глагола видских парова. Тиме што прво наводимо атотивне, а затим тотивне глаголе не желимо сугерисати редослед настанка.

Италиком смо обележили онај тип видских парова чији су тотивни чланови настали на најоучљивији начин – додавањем одређеног префикса на облик атотивних чланова видских парова.

бешедовац, побешедовац : причати, попричати

бежац (бежиц), побегнуц : трчати, потрчати

биц, вдериц : тући, ударити

биц, побиц : тући, истући

бочкац, побочкац; љубити, пољубити

брац, вжац : узимати, узети

бриговац ше, забриговац ше : бринути се, забринути се

будовац, збудовац : градити, изградити

везц, превезц : возити, превести

везц, привезц : возити, довести

везц, одвезц : возити, одвести

весц, привесц: водити, довести

весц, одвесц: водити, одвести

вечерац, навечерац ше : вечерати, навечерати се

винчовац, повинчовац : честитати, почеститати

вихасновйовац, вихасновац : искоришћавати, искористити

виходзиц, висц : излазити, изаћи
вишац, обешиц : качити, окачити; вешати, обесити
вишац, повишац : качити, покачити
влапац, влапиц : хватати, ухватити
водзиц, одвесц : водити, одвести
вожиц, одвезц : возити, одвести
волац, поволац : звати, позвати
вращац, вращиц : враћати, вратити
вращац ше, вращиц ше : враћати се, вратити се
врец, зоврец : кључати, прокључати
вресац (вресац), зресац (зресац) : вриштати, вриснути
гледац, погледац : тражити, потражити
гнац (гонџ), одогнац (одогнац) : терати, отерати
готовиц, приготовиц : припремати, припремити
грац, одграц : свирати, одсвирати
губиц, погубиц : кварити, покварити
гуториц, погуториц (повесц, гвариц): говорити, рећи (казати)
грабац, зграбац : грабити : зграбити
дихац, удихнуц : дисати, удахнути
дознавац, дознац : дознавати, дознати
допивац, допиц : досађивати, досадити
дорушовац, дорушиц : додиривати, додирнути
доставац, достац : добијати, добити
дотокац, дотхнуц : дотицати, дотаћи (дотакнути)
драпац, подрапац : гребати, огребати
дриляц, дрилџ : гурати, гурнути
дрец ше, роздрец ше : дерати се, раздерати се
думац, подумац : мислити, помислити
еднац ше, поеднац ше : погађати се (ценкати се), погодити се
есц, поесц : јести, појести
жадац, пожадац : желети, пожелети
жаловац, пожаловац : жалити, зажалити
жиц, пожиц : живети, поживети
жичац, пожичиц : зајмити, позајмити
жувац, пожувац : жвакати, сажвакати
забавяц ше, забавиц ше : забавити се, забављати се
заберац, завжац : заузимати, заузети
забивац, забиц : убијати, убити; укуцавати, укуцати (ексер)

забувац, забуц : забрављати, заборавити
 заверац, заврец : затварати, затворити
 закончовац, закончиц : завршавати, завршити
 заметац, замесц (позаметац) : мести (чистити), помести (почистити)
 заперац, запрец : затварати, затворити
 застановйовац (становяц), застановиц; заустављати, зауставити
зберац, позберац : скупљати, скупити
 збувац ше, збуц ше : збивати се, збити се; дешавати се, десити се
 здобувац, здобуц : стицати, стећи
 здогадавац ше, здогаднуц ше : сећати се, сетити се
знац, дознац : знати, дознати
 знемирйовац, знемириц : узнемиравати, узнемирити
 зніщовац (ніщиц), зніщиц : уништавати, уништити
 зошивац, зошиц : сашивати, сашити
исц, пойсц : ићи, отићи
капац, скапац : нестајати, нестати
карац, покарац : кажњавати, казнити
кармиц, накармиц : хранити, нахранити
кашляц (кашлић), закашляц (закашлић) ше : кашљати, закашљати се
кивац, закивац: њихати, зањихати
 кихац, кихнуц : кијати, кинути
 класц, положиц : стављати, ставити
копац, викопац : копати, ископати
краднуц, украднуц : красти, украсти
критиковац, викритиковац : критиковати, искритиковати
кричац (кричиц), скричац (скричиц) : викати, викнути
круциц (закруцац, закруцовац), закруциц : завртати, заврнути
круциц, скруциц : скретати, скренути
 куповац, купиц : куповати, купити
куриц, покуриц : пушити, испушити (цигарету)
кусац, покусац (укушиц) : гристи, угристи (ујести)
ламац, зламац : ломити, сломити
ламац, поламац : ломити, поломити
 легац, легнуц : легати, лећи (легнути)
 лігац, прелігнуц (лігнуц) : гутати, прогутати (гутнути)
любиц, полюбиц : волети, заволети
лярмац, злярмац : викати, викнути
мальовац, намальовац : сликати, насликати

махац, махнуц : махати, махнути
мержиц, замержиц : мрзети, замрзети
модліц, замодліц : молити, замолити
модліц, вимодліц : молити, измолити
навиковац ше, навикнуц ше : навикавати се, навићи се (навикнути се)
наганяц (*знац*), *нагнац* : терати, натерати
напушовац, напушиц : напуштати, напустити
находзиц, найсц : налазити, наћи
несподзивйовац, несподзивац : изненађивати, изненадити
неставац, нестац : нестajати, нестати
обачовац, обачиц : примећивати, приметити
обецовац, обецац : обећавати, обећати
обманьовац, обмануц : обманьивати, обманути
обрацац, обрациц : окретати, окренути
обходзиц, обисц : обилазити, обићи
одвитовац, одповесц : одговарати, одговорити
одводзиц, одвесц : одводити, одвести
одвожиц, одвезц : одвозити, одвести
означовац, означиц : означавати, означити
одказовац, одказац : отказивати, отказати
одпочивац, одпочинуц : одмарати, одморити
одходзиц, пойсц : одлазити, отићи
опадовац, опаднуц : опадати, опасти
оправяц, оправиц : оправљати, оправити
освойовац, освоїц : освајати, освојити
оставац, остац : остајати, остати
отверац, отвориц : отварати, отворити
охабьяц, охабиц : остављати, оставити
ошмиховац ше (шмишкац ше), ошмихнуц ше : осмехивати се
(смешкати се), осмехнути се
падац, спаднуц : падати, пасти
паметац, запаметац : памтити, запамтити
пасовац, напасовац : пасовати, напасовати
патриц, попатриц : гледати, погледати
пачиц ше, попачиц ше : свиђати се, свидети се
писац, написац : писати, написати
питац, запитац : тражити, затражити
питац ше, опитац ше : питати, упитати

пиц, попиц : пити, попити
плівац, преплівац : пливати, препливати
 победзовац, победзиц : побеђивати, победити
 поволовац, поволац : позивати, позвати
 подписавац, подписац : потписивати, потписати
 подписавац ше, подписац ше : потписивати се, потписати се
полудньовац, наполодньовац ше : ручати, наручати се
 помагац, помочи (помогнуц) : помагати, помоћи
помивац, помиц (попомивац) : прати, опрати (судове)
понагляц, попонагляц : журити, пожурити
поносовац ше, поносовац ше : жалити се, пожалити се
 поспишовац ше, поспишиц ше : успевати, успети
 поставац, постац : постајати, постати
 потрафяц, потрафиц : погађати, погодити
 похопйовац, похопиц : схватати, схватити
 поцаговац, поцагнуц : повлачити, повући
 починац, почац : почињати, почети
 пояшньювац, пояшніц : објашњавати, објаснити
правиц, направиц : правити, направити
 превезц, перевозиц : превести, превозити
 предавац, предац : продавати, продати
 предлужовац, предлужиц : продужавати, продужити
 пренаходзиц, пренайсц : проналазити, пронаћи
 преношиц, пренесц : преносити, пренети
пресовац, випресовац : пресовати, испресовати
 преставац, престац : престајати, престати
 преходзиц, прејсц : пролазити, проћи
 прешвечовац, прешвечиц : уверавати, уверити
 припліжовац ше, припліжиц ше : приближавати се, приближити се
 привиковац ше (привикац ше), привикнуц ше : навикавати се, навићи
 се (навикнути се)
 приводзиц, привесц : доводити, довести
 привожиц, привезц : довозити, довести
 придавац, придац : предавати, предати
 придавац ше, придац ше : предавати се, предати се
 примушовац, примушиц : приморавати, приморати
 приношиц (несц, ношиц), принесц : доносити (носити), донети
 припадац, припаднуц : припадати, припасти

приповедац, виприповедац : причати, испричати
 приставац, пристац : пристајати, пристати
 приходзиц, присц : долазити, доћи
 прицискац, прициснуц : притискати, притиснути
пробовац, попробовац (спробовац) : пробати, испробати
райбац, вирайбац : прати, опрати (веш)
резац, порезац : сећи, исећи
рихтац, порихтац : спремати, спремити
рихтац ше, порихтац ше : спремати се, спремити се
 ришовац, ришиц : решавати, решити
робиц, зробиц : радити, урадити
 розбивац, розбиц : разбијати, разбити
 роздумовац, роздумац : размишљати, размислити
 розмазовац, розмазац : мазити, размазити
 розпатрац, розпатриц : разгледавати, разгледати
розумиц, порозумиц (зрозумиц) : разумевати, разумети; схватати,
 схватити
роснуц, вироснуц : расти, израсти
руковац ше, поруковац ше : руковати се, поруковати се
 руцац, руциц : бацати, бацити
 рушац, рушиц : дирати, дирнути; кретати, кренути
секирац ше, насекирац ше : секирати се, насекирати се
слухац, послухац : слушати, послушати
 случовац ше, случиц ше : дешавати се, десити се
 скакац, скочиц : скакати, скочити
 складац, зложиц : слагати, сложити
 складац ше, зложиц ше : слагати се, сложити се
 сообшцовац, сообшциц : саопштавати, саопштити
спац, заспац : спавати, заспати
 спреведац, спревесц : варати, преварити
 ставац, стануц : устајати, устати
 ставац ше, стац ше : дешавати се, десити се
старац ше, застарац ше : бринути се, забринути се
старац ше, постарац ше : старати се, постарати се
стац, постац : стајати, постајати
страшиц, настрашиц : плашити, заплашити
 стретац, стретнуц : сретати, срести
 стретац ше, стретнуц ше : сретати се, срести се

сходзиц ше, зисц ше : састајати се, састати се
сцекац, сцекнуц : бежати, побећи
сцец, зосцец : хтети; желети, пожелети
сциговац, сцигнуц : стизати, стићи
сцискац, сциснуц : стискати, стиснути; стезати, стегнути
твориц (стваряц), *створиц* : стварати, створити
толковац, потолковац : тумачити, растумачити
трапиц ше, натрапиц ше : мучити се, намучити се
трапиц, страпиц : губити, изгубити
трапиц ше, страпиц ше : губити се, изгубити се
треси, витреси : трести, истрести
тримац, затримац : држати, задржати удавац ше, удац ше : успевати,
успети
указовац, указац : показивати, показати
указовац ше, указац ше : показивати се, показати се
умерац, умрец : умирати, умрети
умивац, умиц : умивати, умити
умивац ше, умиц ше : умивати се, умити се
уознавац ше, уознац ше : уознавати се, уознати се
упрепасцовац, упрепасциц : упропашћавати, упропастити
утвердзовац, утврдиц : утврђивати, утврдити
уходзиц, войсц : улазити, ући
учиц ше, научиц ше : учити се, научити се
фарбиц, офарбиц : фарбати, офарбати
фришитиковац, нафришитиковац ше : доручковати, надоручковати се
хасновац, похасновац : користити, искористити
ходзиц, преходзиц : ходати, проходати
цагац, поцагнуц : вући, повући
цериц, прецериц : трпети, претрпети
циганиц, сциганиц : лагати, слагати
циловац, поциловац : љубити, пољубити
чекац, причекац : чекати, сачекати
читац, пречитац : читати, прочитати
чувствовац, почувствовац : осећати, осетити
чудовац ше, зачудовац ше : чудити се, зачудити се
чуц, зачуц : чути, зачути
шедац, пошедац : седати, поседати
шедзиц, пошедзиц : седети, поседети

шедац, шеднуц : седати, сести
шейтац ше, прешейтац ше : шетати се, прошетати се
 шептац, шепнуц : шаптати, шапнути
шептац, пошептац : шапутати, пошапутати (шапнути)
шиц, зошиц : шити, сашити
шкрабац, пошкрабац : гребати, огребати; чешати, почешати
шмеяц ше, зашмеяц ше : смејати се, засмејати се
штивац, заштивац : певати, запевати
 шпуряц, шпуриц : бацати, бацити
 шезовац, шезнуц : ишчезавати, ишчезнути
 щипац, ущипнуц : штипати, уштиннути
 являц, явиц : јављати, јавити

АНАЛИЗА ИСТРАЖИВАЧКОГ КОРПУСА

Истраживачки корпус чине 255 видских парова. Скоро половина, тачније 118 видских парова (в. парове обележене курзивом), настали су префиксацијом. Од 14 префикса најчешћи је префикс *по-*, који се појављује чак 46 пута (нпр. *чувствовац, почувствовац*). Префикси *за-* и *на-* се јављају 14 пута (нпр. *штивац, заштивац; учиц, научиц*). Префикси *с-*, *з-* и *ви-* по 7 пута (нпр. *круциц, скруциц; будовац, збудовац; копац, викопац*), а префикс *пре-* 6 пута (нпр. *вези, превези*). Префикси *при-* и *од-* се јављају 4 пута (нпр. *веси, привеси; грац, одграц*), а префикси *зо-* и *о-* по 3 пута (нпр. *врец, зоврец; фарбиц, офарбиц*). Префикси *у-*, *роз-* и *до-* су забележени само једном (нпр. *краднуц, украднуц; дрец ше, роздрец ше; знац, дознац*). Ови видски парови, њих 118, одликују се тиме што у њима тотивни члан видског пара настаје додавањем одређеног префикса на непромењени облик атотивног члана видског пара.

Наведени префикси се, међутим, у многим случајевима за формирање видских парова користе заједно са суфиксима. Тако нпр. у видском пару *щипац, ущипнуц* тотивни члан видског пара формира се, поред префикса *у-*, и са суфиксом *-ну-*. На сличан начин формиран су нпр. и: *дихац, удихнуц; жичац, пожичиц; становяц, застановиц; лигац, прелігнуц; цагац, поцагнуц*.

У видском пару *бежац, побегнуц* тотивни глагол *побегнуц* формира се комбиновањем префикса *по-*, суфикса *-ну* и наслеђене гласовне промене сугласника *г* (од прасловенског *g*). Наслеђене гласовне промене у корену глагола читавају се и у видском пару *скакац, скочиц*. Истраживачки корпус указује на десетак видских парова чији је настанак условљен историјским гласовним променама.

У корпусу бележимо 17 видских парова који су формирани на основу алтернирања самогласника, тј. суфикса *-а* (или *ја < ја*) и суфикса *-и* (нпр. *рушац, рушиц; розпатрац, розпатриц; явџа, явиц; шпурџа, шпурџиц*).

Значајан је број видских парова типа *поволовац, поволац* и *подписовац, подписац* у којима су оба члана видског пара префиксована (у овим примерима са *по-* и *под-*), а атотивни члан видског пара карактерише суфикс *-ов(а)*. У зависности од самогласника основе атотивни глагол добија и суфиксе *-ав(а)* (нпр. *дознавац, дознац; доставац, достац*), *-(и)ва* (нпр. *допивац, допиц; зошивац, зошиц*) и *-(у)ва* (нпр. *забувац, забуц; збувац ше, збуц ше*). Атотивних глагола са суфиксом *-ов(а)* у корпусу има 32, са *-ав(а)* 14, са *-(и)ва* 8 и са *-(у)ва* 3. У видским паровима ови суфикси најчешће алтернирају са суфиксима *-и* и *-а* тотивних глагола. Тотивни члан видског пара је са суфиксом *-и* у корпусу формиран 26 пута (нпр. *куповац, купџиц; закруцовац, закруџиц; умивац ше, умџиц ше*), а са суфиксом *а-* 22 пута (нпр. *одказовац, одказац; указовац, указац; придавац, придац*). Поред ове две алтернације, суфикси *-ова / -ава / -ива* алтернирају и са суфиксом *-ну* и то у 9 видска пара (нпр. *сџиговац, сџигнуц; ошмиховац ше, ошмихнуц ше*).

Суфикс *-ну* још чешће, тачније 16 пута, алтернира са суфиксом *-а* (нпр. *махац, махнуц; легац, легнуц; припадац, припаднуц*). Глаголи са суфиксом *-ну* у корпусу 27 пута формирају тотивни члан видског пара.

У корпусу се истиче и алтернација суфикса *а-* и *и*, која је забележена 14 пута (нпр. *влапац, влапиц; розпатрац, розпатриц; руџац, руџиц*). Глаголи са суфиксом *-а* чине атотивни, а глаголи са суфиксом *-и* чине тотивни члан видског пара.

30 видских парова нису формирани изменом суфикса него изменом глаголске основе. У русинистици је издвојено само пет видских парова са суплетивном основом (Ramač, 2002: 116) од којих је наш корпус обухватио *гуториц – повесц, класц – положиц*, као и варијанте *заберац – завџац, находџиц – найсц* и *пренаходџиц – пренайсц*, што значи да само видски пар *бац ше – злџкнуц ше* није укључен у наш корпус. Корпус је, међутим, указао на значајан број других видских парова са суплетивном основом. Поред *биц – вдериц* и *складац ше – зложџиц ше* истичу се видски парови који укључују глаголе кретања. Већина њих укључује глаголе кретања *исц, ходџиц, везц, воџиц, весц* и *водџиц*. Наведени глаголи се не разликују у видском модалитету јер су сви атотивни, али се разликују у акционсарту. Наиме *исц, везц, весц* су једносмерни и једнократни, а *ходџиц, водџиц* и *воџиц* су вишесмерни и вишекратни. Видски парови се формирају префиксацијом тако што само једнократни глаголи прелазе у тотивне глаголе (нпр. *исц, наисц; весц, одвесц; везц, привезц*).

Сагледавајући префиксоване видске парове, Рамач је приметио да неки глаголи кретања представљају изузетак јер и префиксовани задржавају, у његовој терминологији, несвршени вид. Као примере навео је глаголе *ходзиц* (*преходзиц*, *уходзиц*, *одходзиц*, *заходзиц*) и *вожиц* (*превожиц*, *завожиц*, *довожиц*, *одвожиц*, *навожиц*, *привожиц*), али није навео разлог зашто су изузетак. Ми разлог видимо у томе што значења која карактеришу тзв. неодређено-моторне глаголе ("вишесмерност", "вишекратност" и "неодређеност") онемогућавају целовито сагледавање глаголских реализација. Наш корпус је, међутим, потврдио да и један изузетак. Док је глагол *преходзиц* у значењу "пролазити" аотиван, глагол *преходзиц* у значењу "проходати" је тотиван пошто омогућава целовито сагледавање дотичне глаголске ситуације; иначе, два лексикографска дела Одсека за русинистику нису забележила глагол *преходзиц* у значењу "проходати" (углавном о детету) (Рамач, 1995–1997; Рамач, 2010), што може указивати на новије порекло, односно утицај српског језика. И најфреквентнији префикс у корпусу, префикс *по-*, такође може са аотивним, вишекратним глаголима кретања формирати тотивне глаголе (нпр. *походзиц* – *мало ходати*, *поношиц* – *мало носати/носити* и *поводзиц* – *мало водати / водити*; Fejsa, 2005a: 235). До тога долази зато што реализације ситуација које се преносе изведеним глаголима са префиксом *по-* имају ограничено трајање, па их је због тога могуће целовито сагледати. Двадесетак је видских парова у нашем корпусу који су формирано изменом глаголске основе код глагола кретања, нпр. *виходзиц* – *висци*, *водзиц* – *одвесци*, *вожиц* – *одвезци*, *одходзиц* – *пойсци* итд. Поред наведених, на овај начин настали су и примери *бежац* (*бежиц*) – *побегнуц* и *гнац* (*гонџиц*) – *одогнац* (*одгнац*).

ЗАКЉУЧАК

У русинистици до сада није посвећивана значајнија пажња видским паровима. У раду су установљена 255 видска пара, којима су обезбеђени и преводни еквиваленти у српском језику.

Скоро половина парова, тачније 118 видских парова, одликују се тиме што је у њима тотивни члан видског пара настао додавањем одређеног префикса на облик аотивног члана видског пара, који остаје непромењен. Најчешћи префикси употребљени за формирање тотивног члана видског пара су *по-*, *за-* и *-на*.

Најчешће употребљени суфикси за формирање аотивних глагола су суфикс *-ов(а)*, суфикс *-а*, суфикс *-ав(а)*, суфикс *-(и)ва* и суфикс *-(у)ва*. Најчешће

употребљени суфикси за формирање тотивних глагола су суфикс *-ну*, суфикс *-и* и суфикс *а-*.

Многи видски парови су настали комбиновањем префиксације и суфиксације (нпр. *жичац – пожичиц*; *становяц – застановиц*; *ліґац – преліґнуц*; *цагац – поцагнуц*).

Посебна пажња је посвећена видским паровима којима је основа различита. Поред пет видских парова са суплетивним основама (нпр. *брац – вжац*), који су досад забележени у русинистици, наш истраживачки корпус је указао на још двадесетак видских парова који су формирани изменом глаголске основе. То се односи на једнократне глаголе (нпр. *виходзиц – висиц*). У већини случајева префиксација виšekратних глагола не утиче на измену атотивног модалитета што, међутим, није случај са префиксацијом префиксом *по-* (нпр. *ношиц – поношиц*) и, у одређеном значењу, са префиксом *пре-*.

Овај рад, између осталог, пружа увид у фреквенцију језичких појава везаних за граматичку категорију вида и представља најчешће видске парове у русинском језику. Сматрамо да ће његови резултати имати и практичну примену у настави русинског језика као изборног.

Mihajlo P. Fejsa

ASPECTUAL PAIRS IN THE RUTHENIAN LANGUAGE

Summary

Aspectual pairs have not been given attention up to this point in the Ruthenian linguistics. The paper provides a list of 255 aspectual pairs that have been translated into the Serbian language.

The author have tried to point out the most frequent models of forming aspectual pairs in Ruthenian. Almost half of the aspectual pairs are generated by prefixation, and the most common prefixes are *по-*, *за-* and *-на*. In this case the unprefixated verb represents the non-totive member of the aspectual pair and the prefixed verb represents the totive member of the aspectual pair. Many aspectual pairs are formed by combining prefixation with suffixation. The most commonly used suffixes are *-ова* and *-ну*. Suffix *-ова* is characteristic of the non-totive verbs and the suffix *-ну* is characteristic of the totive ones.

Special attention has been paid to the aspectual pairs where the bases of the verbs differ (for ex. *виходзиц – висиц*, *водзиц – одвесиц*, *вожиц – одвезиц*, *одходзиц – пойсц* etc.). All verbs of motion are non-totive but only the verbs conveying situations that occur once are capable of forming the totive member of the aspectual pair.

Keywords: Ruthenian language, verbal aspect, aspectual pairs, prefixation, suffixation, verbs of motion.

LITERATURA

- Avilova, N. S. (1976). *Vid glagola i semantika glagol'nogo slova*. Moskva: Nauka. (Knjiga štampana ćirilicom.)
- Bondarko, A. V. (1971). *Vid i vremena russkogo glagola: Znaćenije i upotrebljenije*. Moskva: Prosveščeniye. (Knjiga štampana ćirilicom.)
- Comrie, B. (1991). *Aspect: An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fejsa, M. (2005a). *Vreme i vid u rusinskom i engleskom jeziku*. Novi Sad: IK Prometej i Univerzitet u Novom Sadu – Filozofski fakultet – Odsek za rusinski jezik i književnost. (Knjiga štampana ćirilicom.)
- Fejsa, M. (2005b). Semantični zmisti kategorijoh vida i akcionsarta u ruskim i anglijskim jaziku. *Švetlosc*, 3, 323–360. (Rad štampan ćirilicom.)
- Fejsa, M. (2006). Rusko-anglijska kontrastivistika. U: Fejsa, M. (ured.) (2006) *Rusini/Rusnaci/ Ruthenians (1745–2005) I*. Novi Sad: Filozofski fakultet – Odsek za rusinistiku, IK Prometej i KPD DOK, 239–247. (Rad štampan ćirilicom.)
- Fejsa, M. (2009). *Funkcionovanje konstrukciji/formi Vø u prenošenju časo-vidovih odnošen`oh u pripovedkoh Havrijila Kostel`nika*. Novi Sad: IK Prometej i Filozofski fakultet – Oddzeljenje za rusinistiku. (ćir.) (Knjiga štampana ćirilicom.)
- Fejsa, M. (2017). *Pravopisni slovnjik ruskoho jazika*. Preuzeto sa <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2017/978-86-6065-419-1> (Rad štampan ćirilicom.)
- Isačenko, A. V. (1960). *Grammatičeskij stroj russkogo jazyka v sopostavleniji s slovackim: Morfologija II*, Bratislava: Izdatel'stvo Slovackoj akademiji nauk. (Knjiga štampana ćirilicom.)
- Kočiš, M. M. (1971). *Pravopis ruskoho jazika*. Novi Sad: Pokrajinski zavod za vidavanje učebnjikoh. (Knjiga štampana ćirilicom.)
- Kočiš, M. M. (1977). *Gramatika ruskoho jazika: Fonetika – morfologija – leksika I*. Novi Sad: Pokrajinski zavod za vidavanje učebnjikoh. (Knjiga štampana ćirilicom.)
- Kočiš, M. M. (1978). *Lingvistični roboti*. Novi Sad: Ruske slovo. (Knjiga štampana ćirilicom.)
- Kostel`nik, G. (1975). *Proza*. Novi Sad: Ruske slovo. (Knjiga štampana ćirilicom.)
- Magoči, P. R.–Fejsa, M. (1998). *Bešedujme po anglijski i po ruski / Let`s Speak English and Rusyn*. Novi Sad: Ruske slovo. (Knjiga štampana ćirilicom.)

- Novakov, P. (1991). *Glagolski vid i akcionsart u engleskom i srpskohrvatskom jeziku* (nepublikovana doktorska disertacija). Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu, Filozofski fakultet.
- Ramač, Ju.–Fejsa, M. & Medješi, H. (1995). *Srpsko-rusinski rečnik / Serbsko-ruski slovnjik, I, A-Nj*. Novi Sad: Univerzitet u Novim Sadze – Filozofski fakultet – Katedra za ruski jazyk i literaturu i Društvo za ruski jazyk i literaturu. (Rečnik štampan ćirilicom.)
- Ramač, Ju.–Fejsa, M. & Medješi, H. (1997). *Srpsko-rusinski rečnik / Serbsko-ruski slovnjik, II, O-Š*. Beograd: Zavod za ućebnjiki i nastavni sredstva, Univerzitet u Novim Sadze – Filozofski fakultet – Katedra za ruski jazyk i literaturu i Društvo za ruski jazyk i literaturu. (Rečnik štampan ćirilicom.)
- Ramač, Ju. (2002). *Gramatika ruskoho jazyka*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva. (Knjiga štampana ćirilicom.)
- Ramač, Ju., Timko-Djitzko, O., Medješi, H. i Fejsa, M. (2010). *Rusko-serbski slovnjik / Rusinsko-srpski rečnik*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadze – Filozofski fakultet – Katedra za ruski jazyk i literaturu i Zavod za kulturu vojvodjanskih Rusnacoh. (Rečnik štampan ćirilicom.)
- Vinogradov, V. V. (1972). *Russkij jazyk*. Moskva: Vysšaja škola. (Knjiga štampana ćirilicom.)